

הקדמה שניה

כוחות נפש שונים יש בקומתו הרוחנית של האדם, ומקובל לחלקם לארבעה עיקריים: שכל, רגש, רצון, דמיון.

השכל, החשוב והעיקרי בכוחות, מכונה בדברי הראשונים 'מלך הכוחות', מפני שהוא צריך להיות המכוון, השולט, המארגן והמסדר את כל כוחות הנפש העומדים תחת מרותו, והם: הרגש לסוגיו השונים; הרצון המכוון לבחירה טובה או להפכה; הכח היותר נמוך, הדמיון.

יש להרחיב מעט בהבנת כח הדמיון, נושא סוגייתנו.

עניינו המיוחד של הדמיון הוא בחיבור השכל עם הגוף, הרוחניות עם החושים. החושים מקשרים את האדם עם העולם הרחב שמסביבו. הם המאפשרים לו קישור ממשי ועמוק, קישור חי ובריא עם המציאות הגשמית. לא קישור רוחני, מופשט, אלא התחברות בלתי אמצעית של ראייה, שמיעה ומישוש וכדומה. אך השפעתם של החושים רגעית היא וחולפת. לרגע רואה האדם דבר מה, לרגע טועם או מריח, ומיד פג ממנו אותו קישור. משפגה השפעתו הרגעית של החוש, שמור וקלוט הוא בדמיון. מכוחו של הדמיון זוכרת הנפש את חוויות החושים.

בשם הרמב"ם מובא החוק המסכם בתמצית את היחס שבין הכוחות: "אין איש בשכל ואין מין — כלל — בחוש". אין החוש והדמיון, קולטים עניין כללי, כי-אם דברים פרטיים בלבד. חוש הטעם, לדוגמא, חש בטעמים של המוני פרטים איתם הוא נפגש, ורשמי חוויותיו נשמרים אחרי כן בכח הדמיון. אמנם אין הם מכירים מושג כללי, מושג מופשט של מתיקות, מושג כולל המשותף לכל העצמים המתוקים. לעומת זאת, כוחו של השכל הפוך הוא — 'אין איש בשכל', אין בו תפיסה של פרט זה ופרט אחר, אלא תפיסה כללית של מושגים מופשטים. מכיר הוא את מושג המתיקות אך אינו יכול לחוות הויה חושית של טעם מתוק בסוכר וכדומה. למפגש החי עם המציאות זקוק אפוא השכל לחושים ולדמיון האוגר אותם בקרבו.

1

תפקיד חשוב נוסף יש לדמיון והוא, הארגון המעשי של הכוחות. החיים זורמים, בסופו של דבר, כפי הנקלט בדמיון. כל עושר החכמה הנקלטת באדם בלימודו ועמלו בתורה, וכל עומק רשמי המוסר ויראת-שמים הנחקקים בקרבו, נכללים ונאצרים בצירוי דמיונותיו והם המורים לו בכל רגע ורגע מה ראוי לעשות וממה ראוי להישמר. הדמיון מהווה מין מצפן מוסרי וערכי אשר בעזרתו הולכים החיים במהלכם הטבעי. הן לא בכל רגע ובכל עניין יכול האדם לחשוב ולעיין בספרים כיצד לנהוג, ולא בכל דבר יכול הוא לשאול שאלת חכם. לא כך בנויים החיים. זורמים הם במהירות ותובעים תשובה והדרכה מיידית בעניינים רבים. לזה מסייע הדמיון. עמל התורה, רוב החכמה ורשמי הרעיונות המוסריים נקבעים בצירויים טובים וישרים בכח הדמיון. כל מה שחינך האדם את עצמו, כל מה שהתעלה בדרכה ובכוונתה של תורה, נאצר בקרבו בכח המדמה, והוא המורה לו בכל דבר ועניין מה נכון לחשוב, לדבר ולעשות. הוא המאפשר את הצעידה הטבעית בדרך הטוב והרתיעה הטבעית מן הרע. על-כן חלק ניכר מעבודתנו הרוחנית סביב הדמיון הוא — ליישר אותו, לטהר אותו, להתאים את צירוי לחפץ ד', למגמת האמת והישר, כדי שיהא בכוחו להוציא אל הפועל את החיים בשלימותם.

אולם, על אף חשיבותו, הרבה למטה מכח המחשבה מקומו, וכך ראוי להיות. לעולם מוכרח להישמר היחס הנכון שבין הכוחות. אי לו למי שמהפך את סדריו, ותחת שלטון השכל תופסים בו הדמיון או הרגש מקום בראש ומדריכים ומכוונים את חכמתו ורצונו. מצב זה אינו נורמלי ועלול להזיק מאוד. לא לחינם, בשונה מכל החי על פני האדמה, עומד באדם הראש, כח המחשבה, למעלה מכל איבריו, כשולט וכמפקח על כולם. הוא הצריך לעבד את כל נתוני החושים, למיינם ולהבחין בהם בין טוב לרע ובין אמת לשקר. אם יסלף האדם דרכו ויכניס לקרבו את שלל צירוי החוש והדמיון בלא לבררם בבירור מוסרי הגון, עמוק ומדויק — ימצא עצמו מתדרדר בדרך חתחתים ללא מוצא ותיקון.

“הסוכה האחת”

כל האזרה בישראל ישבו בסכות מלמד שכל ישראל ראויים לישב בסוכה אחת.
(סוכה כ"ו ב')

יש הפרש גדול, בין תפיסת החיים, שהיא באה על ידי כח הדמיון של האדם היחידי, או החברה הצבורית בכלל, לתפיסת החיים הבאה, ע"י בהירות השכל, בשעה שהוא ניצול מפגעי הדמיון. השכל מפני שכשהוא עומד בבירורו, הרי הוא דן, על כל הדברים, כמו שהם, לא רק כמו שהדבר נתפס בצירורו הפרטי של האדם, אלא הוא דן על עצמותם של הדברים באין שום הפרש בין אם הוא יכול להגיע למטרתו, להשיג באמת את הדברים כמו שהם, או שאינו יכול להגיע למטרתו זאת, אבל החפץ השכלי, הרי הוא תמיד להגיע אל האמת ולהכיר את הדברים כמו שהם, מה שאין כן החפץ הדמיוני, הדמיון אין לו שום נטיה כלל להגיע להשגתם של הדברים בברורם, אלא הוא משתוקק לצייר דברים כפי מה שהם ניתנים להצטייר בחוג המצייר הפרטי, האסור בדמיונו. ובשביל כך כל זמן שהאדם הוא קשור בכבלי הדמיון בחייו הרי תפיסתו המחשבתית היא רק תפיסה פרטית, וזה גורם שאי אפשר כלל שיתלכדו הדעות ויתאחדו באגד אחד, כל זמן שבני אדם הגם מסורים להחיים הדמיוניים שלהם. כי רק תפיסת החיים השכלית, מפני שהיא לפחות שואפת להכרת הדברים כמו שהם עומדים מחוץ להמעמד הפרטי של המצייר ביחידותו, הכרה זו עלולה היא, לקשר קשר של אחדות בין אישים שונים, ובין חבורות שונות, מפני שהבהירות השכלית, שהיא תפיסת חיים כוללת המאחדת את הפרטים, היא מאחדתם. כל חטאות האדם, שהן נמשכות מפני התגברות של הגסות החומרית על העדינות הנשמית, הן גורמות, שברוחו של האדם מתגברת תפיסת החיים הדמיונית, שהיא בטבעה פרטית, ובשביל כך אי אפשר כלל, שיבאו אנשים לידי אחדות מוחלטת בדעותיהם, ורגשות חייהם העצמיים, כל זמן שכח הדמיון הבא מתוך ההשפעה הרוחנית הירודה, הוולפת על הרוח מצד הכח החמרי שבאדם, הוא השולט על המערכת של החיים, היחידיים והצבוריים, ועל כן כל זמן, שהעונות מקשרים את החיים בכבליהם, אי אפשר לקוות לשיווי בדעות, ולאחדות של שלום, אבל אחרי אשר אור התשובה הופיע בעולמנו, על ידי קדושת יום הקדוש, יום הכפורים, וכל ישראל נטהרו מחלאת החטא, אז הטהר הנשמתי מתגבר בקרבנו, ובמקום הדמיון המתעה יבא השכל הטהור הגנוז במעמקי נשמתנו להאיר את אופק חיינו, וקרני הוד מאורה של תורה מגרשים את צללי הדמיון המתעה מקרב נפשנו, אז, כאשר בא אחר כך החג הקדוש חג הסוכות ההולך ובא עלינו לטובה, הגנו כבר מתכשרים לבא, על ידי טהרת השכל המאיר עלינו, לידי תפיסת החיים העצמיים השופעים ממקור האמת המוחלטת עלינו, ועל ידי זה יכולות הן הדיעות המופרדות על ידי צללי המחשכים של הדמיון להיות הולכות ומתאחדות, ותחת המאפל של הפרודים והמשטמות, ריבי המפלגות והסכסוכים

האישיים, המשחיתים בנו כל חלקה טובה, ברוח ובחומר, יבא האור הטהור הנאצל על קדושתה של הסוכה ומגרש מאתנו את צללי הבלהות של הדמיונות המתעים. ואור תורה, וזוהר יראת שמים באהבת אמת, הולך ומתפשט על כל מהותנו, לאחד על ידם את הרעיונות למיניהם, ואז הרינו מתעלים ומגיעים ליקרת האחדות השלמה הראויה להיות מופיעה באור קדושתה על כל פזורי ישראל כולם. וכל ישראל נעשים ראויים לישב בסוכה אחת.

הסוכה

הסוכה היא בעדנו מבצר הגנה, תצפנום בסוכה מריב לשונות¹. אנשי כנסת הגדולה שבטלו יצרא דעבודה זרה מישראל², כתוב עליהם שעשו סוכות כאלה שלא נעשו כמותם מימות יהושע בן נון ויעשו כל הקהל השבים מן השבי סכות וישבו בסכות כי לא עשו מימי ישוע בן-נון כן בני ישראל עד היום ההוא, ותהי שמחה גדולה מאד³. ומה היו הסוכות המפוארות הללו, מפרשים שם בתלמוד "דבעי רחמי על יצר דעבודה זרה ובטליה, ואגין זכותא עלייהו כי סוכה"⁴. ואם כן הסוכה היא בעלת תוכן של הגנה.

ואם יפלא בעינינו איך תוכל דירת עראי כסוכה⁵ להגן עד שבלא היסוס נוכל עוד לקחת אותה כדוגמא להגנה והבטחון שלנו, איך יוכל בנין של "שתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח"⁶ ליהפך למבצר ולמגן נגד כל צר ואויב. מוכרחים אנחנו להגיד גלוי לפני כל באי עולם שאמת נצחית היא, שדוקא זאת הסוכה היא נבנית דוקא בצורה כל כך קלושה עד שמצד צורתה התיצוגה אינה ראויה לכאורה להיות נקראת אפילו בשם של בית דירה, היא היא הראויה להיות לנו למגדל עז ולמבצר מפני כל אויב⁷ ומתנקם. כי באיזה אופן תוכל הסוכה הפרוצה ופתוחה מעברים ליהפך לבית דירה, — הרי אומר לא מפני החוץ החמרי שבמחיצותיה הקלושות והחלשות, אלא מפני שהחוק, דבר ד', הוא אשר גור אומר⁸ שבימי החג הקדוש הזה חג האסיף⁹, זאת היא בית דירתנו. זה יהיה לנו למוד לדורות, כי להאומץ הדרוש לנו לבנין ביתנו, כלומר בנין הבית הלאומי שלנו, זקוקים אנו דוקא לאימוץ הרוחני, לאימוצו של החג, לאימוצו של דבר ד' הקיים לעד. ואם כלי המשחית היותר חדישים יכולים לפרוץ פרץ נבעה גם במבצרים היותר חזקים, יכולים למגר גם הומות נחושת עבים, הרי אין בכחם ולא בכח שום כלי יוצר שבעולם להפיל את החומה החזקה והבצורה של החוק, ומוזה נדע שהחוק, הוא יהיה מבצרנו הנצחי ומשגב לנו. גם כעת בשעה שאנו נגשים לבנות מחדש את ביתנו הלאומי על ארץ אבותינו, נכיר נא את האמת המוחלטת שהחוק הרוחני שהוא דבר ד' אשר גור

1 תהלים ל"א כ"א. 2 ע' ערכין לב: 3 נחמיה ח' י"ז. 4 ע' סוכה ב.

5 ע' סוכה ג. 6 ע"פ תהלים ח"א ד'. 7 ע"פ איגרת ר"ר ר"ח.

צורת הדמיון והשכל

סב

ישנה צורה מיוחדת שהדמיון מתלבש בה, כשהשכל פועל עליו. ואותה הצורה היא קדושה, מבסמת את העולם, ומטהרת את האדם מכל טומאותיו. וכל זמן שהצורה הזאת מתטשטשת, והדמיון מצטייר על פי חק שלו בעצמו בלא השפעת השכל עליו, אז הוא המקור היותר נרפש לכל תקלה ולכל חטא ועון בחיי היחיד וחיי הציבור.

הצורה הזאת של הדמיון עומדת היא בעצם טהרה על פי ההשפעה הישרה של השכל, אצל אותם האנשים שבעצמם יש כח לחיות חיי הרוח באור השכל. אבל היא משתכללת ונבנית גם כן בצורה הגונה, על ידי ארחות החיים וציור הרגשות, שהגדולים משיגים אותם מצד השפעת השכל, כשיעשו אצל הבינונים והקטנים, על פי ההשפעה הכללית שיש להגדולים על הקטנים. והמעשים והציורים יובילו את כח החיים, המתקשר בצורות הדמיוניות, אל המטרה הרצויה.

אמנם השכל המלא, שהוא ראוי לכונן את אשורי הדמיון על דרך החיים, הוא השכל האלהי, שממנו באה הופעת הנבואה, בהתגלות התורה, ואור רוח הקודש, והמשכת ארחות החכמה של כל דורשי ד', וכל התכונות הנפשיות הנפעלות מהשפעה זו, וצורת החיים, שעל פיה מרוממים הם את הדמיון משפלותו, ומאירים אותו באור השכל, לאושר האדם.

3

הדמיון והאמת

סג

ובני אדם חיים הם חיים של דמיון, ואין בכחם כלל לחיות חיים של שכל. ובאשר צריכים כל חלקי החיים להיות מתאימים זה לזה, הידיעות של האמונה שלהם הן גם כן ידיעות דמיוניות, לפי אותו הערך של כל ענין החיים שלהם. אבל אין הדמיון והשכל מחולקים זה מזה חילוק חטיבי, כי אם חילוק דרגאי.

ישנן מדרגות שהדמיון הולך ומתברר, ובא בחלקיו לידי זיכרון, עד שהוא נכנס לגבול השכל, והשכל לפעמים יורד הוא בחלקיו ומתכנס לגבול הדמיון. ובכלל, ההבדל הוא בעיקרו בין ריחוק וקירוב של ההכרה הברורה, ולא הבדל עצמי. כי סוף כל סוף אין לאדם כי אם ידיעה צללית מכל דבר. הדברים שהם יותר גדולים בערכם, הנוגעים הרבה למהות הרוחנית העצמית של האדם בכללו ובפרטיו, הם יותר מתלבשים בכל הלבושים, בין בלבושי השכל לפי מדרגותיו, בין בלבושי הדמיון לפי חילוקי הדרגות שלו.

שמירת גדולה צריך האדם שלא יתרב דמיונו, שלא יזווח הדברים היסודיים הטובים מלעשות את התפשטות ענפיהם גם על הדמיון, כמו שהם מושרשים בשרשיהם בעומק השכל. כרותה היא הנפש, שגרמה להחריב את פעולת הדמיון, מהדברים היסודיים. והאומה בכללה אם היא באה למצב כזה הרי היא מדולדלת.

הַעֲכוּל הָרוּחָנִי

עג

הַמַּעֲשִׂים מִתְּהַפְּכִים לַדְּמִיוֹנוֹת, בְּכַח עֵיכוּל רוּחָנִי,
וְהַדְּמִיוֹנוֹת לְהַרְגָּשׁוֹת, וְהַהַרְגָּשׁוֹת לְמוֹשְׁכָלוֹת,
וְהַמוֹשְׁכָלוֹת לְאוֹפֵי רוּחָנִי קְבוּעֵי, הַפּוֹעֵל עַל כָּל הַתּוֹכֵן הַמְהוּתִי.
וּמִזֶּה יֵשׁ לְהַבִּיץ, כַּמָּה גְדוּלָּה הִיא הָאַחֲרִיּוֹת שֶׁל הַמַּעֲשִׂים.
אֲמֵנָם לֹא אֶצֶל הַכֹּל הַקָּשֶׁר עוֹמֵד בְּחֻזְקָה, וְכַח הַעֵיכוּל הָרוּחָנִי
אֵינֵנו שׁוֹה אֶצֶל כָּל אִישׁ וְאֶצֶל כָּל עַם.

בְּטַפּוּסָה הַמִּיּוֹחַד שֶׁל הַיְהוּדוֹת מוֹנַח גַּם כֵּן זֶה הָאוֹפֵי, שֶׁהַקָּשֶׁר
בֵּין הַחֻלּוּיּוֹת הַלְלוּ שֶׁל הַמַּעֲשִׂים, הַדְּמִיוֹנוֹת, הַרְגָּשׁוֹת
וְהַמוֹשְׁכָלוֹת, וְהָאוֹפֵי הַכֹּל לִי, הוּא חֻזֵק מְאֹד, וְכַח הַעֵיכוּל
הָרוּחָנִי נִשְׁגָּב הוּא, עַל כֵּן אֵין קֶץ לְחֻבַּת שְׁמִירַת הַמַּעֲשֵׂה בְּיִשְׂרָאֵל.

קריאת שמע קטנה

טוב לומר בשחרית שמע ישראל וגו' גם בשכמל"ו, כי לפעמים שהיין עם קריאת שמע לקרותה שלא בזמנה ויוצא בזה. אך לא יכיון לצאת אא"כ ירא שהצבור יעברו זמן ק"ש. אבל כשלא יעברו מוטב לצאת ידי ק"ש עם הצבור, ולקרות אותה כדינה בברכותיה ולסמוך גאולה לתפלה.

לְעוֹלָם יִהְיֶה אֱדָם יְרֵא שְׁמַיִם בְּסִתְרֵי וּבְגִלּוֹי וּמִוֹדָה עַל הָאֱמֶת

עוֹלָת רֵא יֵה

עו ותפארת על טוב ארץ חמדה, וכל הדרה, בכל המלוי, של חיי הנשמות, וחי החמר בזופכם וקדושתם; כאמור וזכרתי את בריתי יעקב, ואף את בריתי יצחק, ואף את בריתי אברהם אזכור, ומראש גובה זה, של ראש צורים ושל מחשבות נאצלות אשר כולו אומר כבוד ד' והדר גאונו, יוצא הכח להגשים בפעל את כל חסן ועו לישראל ולארץ חמדתו, והארץ אזכור.

לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ובגלוי. מהותו של האדם היא יראת שמים, יראת שמים המלאה, החדורה בכל מהותו הפנימית ושהיא בעלת השפעה חיה חזקה, עד כדי להבליט את תכונתה על כל מפעלי חייו. „את האלהים ירא, ואת מצותיו שמור, כי זה כל האדם“. והאדם מוכרח שלא להיות בשום פעם, בשום רגע מרגעי חייו, משולל מצורתו העצמית, שהיא יראת השמים השלמה, שהיא מורכבת בטבע קדושתה הרוחנית משני כחות: יראת שמים בסתר ויראת שמים בגלוי, שהן מאוחדות זו בזו, זורמות זו על זו ופועלות זו בתוך זו, באחדות נפלאה. יראת שמים שבסתר היא אצילית, רעיונית, שכלית מופשטת, ויראת שמים שבגלוי היא יראת שמים מלולית, תנועתית, מעשית. ושתיהן הן חלקים של דבר אפי, טפסי, אחד. כי אם יראת השמים שבסתר תהיה בתכונה כזאת, שלא תשפיע על יראת השמים הגלויה, שלא תשלח את סרעפיה וסעיפיה וענפיה הברוכים על כל הכרך המעשי שבחיים, אז הוא אות שהיא חלשה לגמרי מצד עצמה, ושאינה יונקת את לשדה ממקור הקודש האלהי, אלא ממחשבות אדם וציריו הדמיוניים. ולהיפך כל יראת שמים גלויה, שאינה פועלת בכל בטוי שלה, בכל מפעל ובכל תנועה שלה, את הרשם העמוק והחדור בתוך הנשמה פנימה, גלות על ידם את האור העליון האלהי של יראת שמים הנסתרת, אינה כלל יראת ד' טהורה שהיא עומדת לעד. וכאשר האדם הראוי לצורתו ולשמו, הוא נועד להיות, בלא הפסק כלל כ"א לעולם, עומד בצביונו ואפיו השלם, ע"כ מוכרח הדבר שלעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ובגלוי.

ומודה על האמת. כשהצירוף של האמת בא לו בתכונה כזאת, שהיא רחוקה ממנו מפני שלא הגיע בנפשו פנימה לידי אותה ההכרה בהאמת הנשגבה של הפרט הזה, לא יהיה כ"כ בנוס רק בתוך עצמו, עד כדי ההתרחקות מההצצה של אור האמת הרחוק מאתו, שיוכל לטעות שזהו מכלל שמירת צביונו המיוחד, שלא להכניס אל תוכו קנינים של ציור מבחון, שאינם עצמיים לו, ושלא נצטוו לכתחלה, מראשית הולדם, בהגיונותיו. אלא שהאדם צריך לדעת, שיחד עם כל הסגולות החשובות, שישנן לשמירת הצביון העצמי, והוקרת האמת הפנימית

וְדוֹבֵר אֱמֶת בְּלִבּוֹ וַיִּשְׁכֵּם וַיֵּאמֶר:

רְבוֹן כָּל הָעוֹלָמִים לֹא עַל צְדָקוֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מְפִילִים תַּחֲנוּנֵינוּ

עוֹלָת רֵא יֵה

המיוחדת לו, הוא צריך להתרחב ולהתרומם עד לכדי התפיסה הבהירה של האמת המוחלטת, ואע"פ שבאה היא לו לא מתוכיות הכרתו, אלא ממקום אחר, מהשפעתן של הכרות יותר חודרות ויותר גבוהות מהכרותיו, יהיה מודה על האמת, ודובר אמת בלבבו. שלא יאמר האדם, מאחר שעיניו תהיינה תלויות לאותו הצירוף הגדול של האמת, שיבא לו ע"י הערותיהם של אחרים, גדולים וטובים ממנו, לא יתחד כלל עם נשמתו, לדעת מה שרוחו הפנימי הוגה בקרבו. לא כן הדבר, אלא שיחד עם ההודאה על האמת הרחבה, הבאה מאפקים כ"כ רחוקים, יהיה דובר אמת בלבבו, לדלות את מי האמת ממעמקיו הוא, ויהיה דובר אמת בלבבו.

וישכם ויאמר. תיכף בהשכמה, בהיותו מתחיל לחוש את אור הנשמה בקרבו, יביע את האמתיות הגדולה, שהן כלולות בתכן הפנימי, של הכרותיו הטהורות, ובתכן ההשפעה שהושפע מן המקורות העשירים, של אוצרות האמת, היותר גבוהים מערכו היותר רחוקים מחוגו, וישכם, ויאמר.

רבונו כל העולמים. כשהגנו נגשים לפרט את החשבון, של צד השפל שלנו לעומת הצד הגבוה והנעלה שלנו, אנו מוכרחים לבא לידי הכרה פרטית, של עולמים בתור חטיבות מיוחדות, שיש בהם הבדלים של מדרגות, נמוך וגבוה, לא כפי מה שהענינים עומדים בשרשם האחדותי, שאנו הנו אומרים רבונו של עולם, אלא כפי מה שהדברים עומדים בגילויים ובחלוקי ערכיהם. ומתוך ההסתכלות הזאת, הגנו מציצים בכבוד של מעלה ורוממות יוצר כל, ולעומת זה בשפלות האדם וערכו הזעיר, והגנו קוראים בחרדת קדש: רבונו כל העולמים. ומתוך שאנו באים, מתוך הפירוט שמביאנו לידי החשבון של זעירותנו, לידי הגודל הפנימי של חלקנו באלהי עולם ד', אנו מרמזים את יסוד הגודל ג"כ, שבא מתוך ההשקפה, שסוף כל סוף הלא אדון עולם הוא רבונו כל העולמים כולם, שבכללותם הכל מתאחד והכל מתעלה, וסוף כל סוף ע"י הגודל ואור הקודש יתעלה ג"כ כל מה שהוא זעיר, ויתקדש ג"כ כל מה שהוא חולין. והמחשבה הזאת מתאמצת מכה הרעיון של קשורם של שני סוגי יראת השמים, הסתר והגלוי.

לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך, כי על רחמיך הרבים. זהו כלל גדול, לכל התפלות שאנו מתפללים, שהן תחנונים, רחמים ותחנונים, שאינם מיוסדים על צדקותינו כלל וכלל, כי כל צדקת הנבראים הלא היא מוגבלת, ועולה לשנייהם ולירידות, והתפלה היא מיוסדת לרומם אותנו למצב עליון, למצב שיש לו רק התרוממות ולא השפלה, רק עליה ולא ירידה, מצב שהוא רחב במרחבי ית ואין בו שום צמצום והגבלה, „נחלה בלי מצרים“, הרחב פיך ואמלאהו. ועל כן אין הפלת תחנונינו יכולה להיות על צדקותינו, כי על רחמיך הרבים. ומה באה ההשפעה, שכל הצדקות כולן שלנו אינן אלא דרכים, שאנו מתקרבים על ידם להביע את התכן העליון, להתקרב לרחמיך הרבים של

5

תשעה. דרך הקודש בנויה היא על יסוד ההשויה שהאדם משוה את דרכו הפרטית לדרך ד' העליונה, וזה נוהג בדברים שהשויתם היא השויה מעשית ושכלית, כהליכה בדרך ד' במדות טובות וכל מצוות התורה והשכל, שהם כולם נובעים מההתרוממות של דמיון צורה ליוצרה, ונוהג גם כן בתוכן של דמיון, שכח המדמה מסדר את הענין על פי תכונתו בגדריו. וכל מה שיתקדש האדם והעם יותר, וכחו המדמה יהיה יותר מטוהר ויותר חזק, תחזק בו התביעה של ההשויה הדמיונית, ומזה יצאו המון דרכי חסידות נאים ומתוקנים לכללות הציבור, על פי דרכי היופי של סדרי עבודה והידורי מצוות. ומתפצלים מזה ארצות צדיקים של קדישי עליונים, לכל אחד ואחד לפי מעלת נשמתו, ולפי עושר החיים של כח דמיונו, שגם בו מתגלה אור חי העולמים, המחיה חיים בכל ערכי חייהם כולם. ההוד והתפארת של נוי של עולם שבבית המקדש, הדר בגדי כהונה, קדושת הגוף וטהרתו לכל אחד ואחד לפי ערכו, כל אלה הסתעפות מצד הערך הגדול שיש לכח הדמיון הבריא והחזק, העומד בגדרו ועושה את תפקידו בעולם בתור לבוש מתוקן להאורה האלהית העליונה, המופיעה על האורה הנשמטית והשכלית שבאדם ובעולם בהדר גאון עווה. ופה הוא הצורך הגדול של המשקל, להבחין בין דמיון לדמיון ובין יופי ליופי, ואורח צדיקים כאור נוגה, פלגותא דשערי, שורה בוהר עליון זה.

רסו. רוב בני אדם חיים הם את חייהם הרוחניים, וממילא גם חלק גדול מהמעשיים, על פי השפעת הדמיון. והעבודה התרבותית צריכה לעשות לה למטרה, להכניס בתוך אותו הדמיון כמה שאפשר ניצוצות שכליים ומוסריים. רק המעולים והגבורים ברוח הם מתרוממים לחיות חיים שכליים, וגם הם קשורים הם בטבעם בהרבה שלשלאות במאסר הדמיון, וצריכים הם להתחשב עמו הרבה.

תש. אל יהיה קל בעיניך התפתחותו של כח המדמה, גבורתו וצחצוחו, שהוא מקושר בקדושתו וטהרתו, כי הוא הכסא שאור החכמה והחיים העליונים שורים עליו.

תקמה. הדמיון הוא הצל של השכל, ולפעמים הוא למעלה מן השכל, לא מצד עצמו, כי אם מפני שהוא כעין חומר מקבל הארה מאור עליון. ויש לפי זה שתי סגולות מיוחדות בדמיון שדינן חלוק, סגולת צל השכל שבו, וסגולת קבלת הארה שבו. מצד צל השכל הוא מקורי, שיש בעצמותו כח זה, אבל הוא מועט באיכותו, שסוף כל סוף איננו כי אם בבואה של השכל, ויש בו כל החולשות של השכל בודאי, ועוד נוספו לו חולשות חדשות, כפי התמעטות המציאות שיש בין ענין עצמות השכל למה שהוא צילו. אבל כח הקבלה שלו הוא ראוי לקבל הופעות נעלות מאד, ויש בו חסרון מה שאינו מקורי בזה, כי אם כעין כלי לקבל מה שנותנים בתוכו, אבל לעומת זה, מה שהוא מקבל הוא מקבל ממקור כל כך עליון ונשגב, עד שאינו צריך להתחשב כלל עם החולשות של השכל.

תתסב. אין חומר בעולם שאין קרני אורה שופעים ממנו תמיד בלא הפסק, וקל וחומר שאין הרגשה ולא רעיון רוחני בעולם שלא יהיו שופעים ממנו המון רעיונות באין שיעור. והוא הדין פעולה ונטיה, מזג ודמיון, הכל נושא פירות ופירי פירות באין שיעור, הכל נובע ממקור החיים והכל חי, והכל מתעלה ומתאמץ להתרבות ולהתפשט.

ואמר ר' אלעזר מיום שחרב בית המקדש ננעלו שערי תפלה ואע"פ ששערי תפלה ננעלו שערי דמעה לא ננעלו (שם). עם שלמותו השכלית של האדם לא יהי שלם אם לא תלוה לה שלמות כחו המדמה, שיהיו ציוריו וכחותיו הדמיוניים מיוסדים על עומק היושר, הבא משורת השכל והחכמה. בית המקדש נקרא נוי של עולם ובית תפלה לכל העמים. הנוי האמתי הוא השלמת ציור המדמה כפי השורה השכלית, שמוזה תמשך הדרכה מוסרית נעלה בעולם, ועיקר התפלה בנוי על זה. אמנם כל זמן שמכוון המרכז הכללי של השיווי הכולל לכל-האדם של השכל עם ציור-המדמה הי' קים בעולם, הי' קל גם לכל יחיד לכונן את דרכי ציוריו ע"פ יסודות השכל, ובהתרומם עפ"י כח המדמה הי' נכון להשפיע גדולות וטובות בחיי המעשה. אבל מיום שחרב בית המקדש, ובטל המרכז הכללי של קישור חקי הנפש האנושית שבכחו המדמה אל אור השכל, ננעלו שערי תפלה. כי כל יחיד ודאי יקשה לו מאד לרומם לבדו את כחו-המדמה אל מרומי השכל, ולפעמים בהתגברות המדמה יטעה מדרך השכל, וע"י התרגשות יצא משורת היושר. אמנם כל זה הוא רק כשהאדם בא לצייר ציורי הטוב בכחו המדמה במדת בחירתו, שצריך לזה כח מנהל כללי, שחסר לנו בעונינו מיום שנוטל כבוד מבית חיינו. בית החיים הוא מצד הכח המדמה, שהוא הצייר שעליו יטובו חיי האדם בתשוקותיהם ונטיותיהם, והכבוד האמתי הוא גילוי השכל האלהי הטהור, "אין כבוד אלא תורה". אבל יש שמתגברים על האדם ציוריו לטובה שלא כפי מדת בחירתו ונטיותיו הבחיריות, כ"א כעין תולדה מכל דרכי השכל הטוב הקבוע בו, שמתאמץ תמיד להדריך בהם את נפשו, וכשבאים הכחות

שבנפש במצב זה לידי נקודה מרכזית מתעורר האדם ברגש עז, שהוא נעלה מכחו הרגיל, והדמעות משתפכות מרוב געגועיו לטוב ולחסד עליו, "צמאה נפשי לאלהים לאל חי". במצב התגברות כזו של תולדות כח הדעת וציורה הפנימי עשה אלהים את האדם ישר, שתנהלהו תומת נפשו באורח משרים תמיד, ועל כן שערי דמעות לא ננעלו, ועם ערך ההשלמה, שתפלה כזאת מסבבת לאדם, עם קביעות מצבו הכללי בדעת ויראת אלהים, תתגלה פעולת הפקת הבקשה כפי מדתה וערכה, "אל דמעתי אל תחרש".

8

לט. המחשבה על דבר חופש הדיעות אי אפשר להיות נקלטת בתור מחשבה מוסרית, כי אם בעת שהאדם הוא עסוק בהגיון הדיעות ובירורם, שאז החופש דרוש לו. אבל בכל הזמנים שהאדם חי חיים של רגש, וקל וחומר חיים של דמיון, או שאר החשות חומריות, הוא מוכרח להיות אסור באיזה חוג של דיעות קדומות, הכל אחד אם שהן דיעותיו שקדמו, או דיעות מקובלות. וממילא מובן, שכל חופש של דיעות בחיים ההמוניים התדיריים הוא ענין שאין לו כל מובן, ואין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה. והעוסק בתלמוד תורה אין לו להתירא מכל מכשול, כי דבר ד' הוא נר לרגלו ואור לנתיבתו, וכל העוסק בתלמוד תורה הרי זה מתעלה, שנאמר וממתנה נחליאל ומנחליאל במות.

פו. צריך בכל יום לטהר את כח המדמה ולהעלותו. למטרה זו אנו צריכים להתפלל. אין לשער את הזוהמא ההולכת ומתרבה בנפש הפרט, ובנפש האומה בכללה, ובנפש האנושיות, ובנפש החיה הכללית של החיים עמנו ועם הנפש הכללית של ההויה, על

ידי החדלון מטהר תמיד את כח המדמה. כח זה עשוי להיות מקבל טומאה, ולרדת לתכלית השפלות, אם לא נשתדל להעלותו בתדירות. דבר אין להשכל עמו. השכל עומד הוא בטהרתו מצד עצמו, הוא צריך רק להיות מקושר עמנו, אנו צריכים להיות מוארים מאורו על ידי העסק התמידי בעסקי שכל, במושכלות של אמת, בתורה וחכמה. אבל הכח הדמיוני, הוא צריך טהרה והתעלות, ובכל פרק ופרק מפרקי הזמן הוא צריך אימוץ והארה. על כן אנו צריכים לברכות להודאות ולתפילות בעתים מזומנים, ואשרי הנזהר בהם בכונה טובה, הוא מאיר את עצמו ואת העולם כולו.